

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเตรียมคนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติ ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 (2542, หน้า 8-9) ระบุไว้ว่า การพัฒนาประเทศชาติอย่างมีประสิทธิภาพทุก ๆ ด้านนั้น คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญ ฉะนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นกลไกขั้นแรกที่จะนำไปสู่การพัฒนาสิ่งต่าง ๆ และสามารถพัฒนาประเทศได้เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ได้ การจัดการศึกษาและการให้ความรู้แก่ทรัพยากรมนุษย์นั้นมีความสำคัญยิ่ง ด้วยเหตุที่การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ สามารถก้าวเข้าสู่สังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคง และรู้ทันโลก ฉะนั้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคน จะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม

นอกจากนี้ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) (ม.ป.ป., หน้า 4) ได้กล่าวถึงผลของการพัฒนาคนไว้ว่า การศึกษาจะเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความสามารถเต็มตามศักยภาพ มีพัฒนาการที่สมดุลทั้งปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กระบวนการศึกษาจึงมีผู้เรียนเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา ซึ่งตรงกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 24 (2542, หน้า 7) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

จากข้อมูลดังกล่าว พบว่า ประเด็นสำคัญในการพัฒนาคนยุคใหม่รัฐมุ่งหวังให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม เพื่อแก้ปัญหาสังคมในสภาพปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน การโกหกซึ่งกันและกัน ปราศจากความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความมีน้ำใจต่อกันซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยที่ได้สูญหายไปพร้อมกับความทันสมัยที่ก้าวเข้ามา ทำให้เด็กรุ่นใหม่เป็นคนนิยมวัตถุ พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ไม่เห็นคุณค่าของ

คุณธรรม ขาดความซื่อสัตย์ ประกอบกับคนในสังคมเริ่มห่างไกลจากวัดมากขึ้น ทำให้มิได้ซึมซับ หรือปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เท่าที่ควร จะเห็นได้จากข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุ โทรทัศน์ ที่มีข่าวลักขโมย อาชญากรรม และยาเสพติดมากมายส่งผลให้เกิดปัญหา และความวุ่นวายในสังคมทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ การปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนต้องร่วมมือกัน ประกอบกับยุคนี้เป็นยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียน ตามปรัชญาที่ว่า “ทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน” (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1) เพิ่มความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับพลเมืองของประเทศ และมีแนวการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้น โรงเรียนที่เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของทุกคนจึงเร่งจัดกระบวนการเรียน การสอนที่ให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม และเป็นคนเก่ง ดี มีสุข

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูยุคใหม่มักใช้วิธีการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับครูผู้สอนที่สามารถสอนให้เด็กได้รับความรู้ และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้ไปพร้อม ๆ กัน โดยที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุขและอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาความรู้ และทัศนคติที่พึงประสงค์ได้ ดังที่ ซิมบาร์โด (Zimbardo, 1969, p. 20) กล่าวว่าวิธีสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือในการสอนที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านทัศนคติและพฤติกรรม เพื่อที่จะให้คนเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ซึ่งถ้าทำอะไรที่แตกต่างไปจากกลุ่มและเพื่อน ไม่ยอมรับ เป็นสิ่งที่เด็กจะกลัว นอกจากนี้แฮนเดอร์สัน (Handerson, 1967, p. 5) กล่าวถึงการสอนด้วยวิธีการทำงานเป็นกลุ่มว่า เป็นการช่วยให้เด็กเห็นและค้นพบ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนการสอนด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่เป็นเครื่องมือที่น่าสนใจและนำมาใช้กับการเรียนการสอนในยุคนี้

นอกจากการจัดการเรียนการสอนด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แล้ว การใช้กิจกรรม 4 MAT ก็เป็นอีกวิธีการสอนหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจจากครูผู้สอน ซึ่งกิจกรรม 4 MAT นั้นสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถทั้งซีกซ้าย และซีกขวาไปพร้อม กัน ทำให้ผู้เรียนเป็นผู้มีเหตุผล และความรู้สึกควบคู่กัน ดังที่ บุญชู อังสวัสดิ์ (2539, หน้า 58) กล่าวว่าไว้ว่าการสอนแบบกิจกรรม 4 MAT นั้น เป็นการสอนที่พัฒนาสมองทั้งสองซีก คือด้านขวาทำงานเกี่ยวกับการจินตนาการ คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สึก ฯลฯ ส่วนด้านซ้ายเรื่องเหตุผล ถ้าสามารถพัฒนาสมองซีกซ้ายและขวาให้สมดุลกันก็จะเป็นการส่งเสริมให้ได้ทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบไว้พัฒนาประเทศและสังคมโลก

นอกจากนี้ เนื้อหาและธรรมชาติของรายวิชาก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยรับผิดชอบเป็นรายวิชาที่มีเนื้อหาสาระมาก และโดยธรรมชาติของเนื้อหาวิชามักจัดการสอนแบบบรรยาย เนื่องจากการจัดการสอนที่ผ่านมาจะเน้นให้เนื้อหามาก ๆ โดยให้ผู้เรียนจำรายละเอียดให้ได้มากที่สุด แต่การศึกษายุคใหม่มุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีโอกาสได้ฝึกอบรบบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม การบรรลุเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาได้จากการพัฒนาความนิยมในธรรมชาติ กฎของชีวิตด้านสังคม ความรับผิดชอบของบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ใช้ปัญญาและเต็มใจร่วมในการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ, 2544 , หน้า 2)

โรงเรียนมัธยมศึกษา สัตหีบ เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ภายใต้การกำกับดูแลของมูลนิธิวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพ ซึ่งโรงเรียนมีปรัชญา คือ “ความรู้ คู่คุณธรรม” และมีนโยบายให้ครูผู้สอน จัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นคนดีของสังคม เช่น การนิมนต์พระสงฆ์จากวัดในชุมชนมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมทำบุญประจำปี เป็นต้น แต่การจัดกิจกรรมดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอ สำหรับการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้เรียน และคุณธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหามากที่สุดในโรงเรียนคือคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น เช่น การลักขโมยของ การลอกข้อสอบ การทะเลาะวิวาท และการทุจริต เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำกระบวนการเรียนการสอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนโดยกิจกรรม 4 MAT มาใช้สอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีสาเหตุมาจากนักเรียนขาดคุณธรรมจริยธรรม ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนให้ลดลงหรือหมดไป โดยเฉพาะคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ที่เป็นพื้นฐานในชีวิต และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเยาวชนทุกคน เพราะคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย และลดปัญหาการลักขโมย การโกงกินและการคิดสินบน อันเป็นปัญหาสำคัญของชาติในปัจจุบัน ถ้าผู้ใหญ่ในอนาคตจะเป็นคนดีและพร้อมที่จะทำงานด้วยความรู้ความสามารถ เป็นผู้มี ความซื่อสัตย์ และคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ควบคู่กัน จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับกิจกรรม 4 MAT ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธัมมสิริศึกษาสัตหีบ
2. เพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับกิจกรรม 4 MAT ต่อเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธัมมสิริศึกษาสัตหีบ

สมมติฐานของการวิจัย

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มที่สอนโดยกิจกรรม 4 MAT
2. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มที่สอนโดยกิจกรรม 4 MAT

ความสำคัญของการวิจัย

ผลของงานวิจัยในครั้งนี้ จะทำให้

1. ทำให้ได้แนวคิดในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และกิจกรรม 4 MAT
2. เป็นแนวทางการใช้กิจกรรมการเรียนเพื่อปลูกฝังเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ สำหรับผู้เรียน ในกลุ่มสาระสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระอื่น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2545 ของโรงเรียนธัมมสิริศึกษาสัตหีบ จำนวน 127 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธัมมสิริศึกษาสัตหีบ จำนวน 2 ห้อง ห้องละ 40 คน รวม 80 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน สอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

2.2 กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน สอนโดยกิจกรรม 4 MAT

3. เนื้อหาที่นำมาทดลองสอนคือ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ทวีปของเรา จำนวน 12 คาบ คาบละ 60 นาที

4. ตัวแปรที่ศึกษา

4.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสอน 2 วิธี คือ

4.1.1 การสอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

4.1.2 การสอนโดยกิจกรรม 4 MAT

4.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

4.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4.2.2 เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การสอนที่ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อย ในการทำกลุ่มย่อยนั้นแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มกลุ่มละ 5 – 10 คน กิจกรรมกลุ่มใหญ่สำหรับทำกิจกรรมในชั้นวิเคราะห์ซึ่งมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำ แบ่งกลุ่ม จัดสถานที่ อธิบายกติกาในการทำกิจกรรม ระยะเวลาในการทำกิจกรรม ตอบคำถามจากข้อสงสัยของผู้เรียน

ขั้นที่ 2 ขั้นกิจกรรม นักเรียนลงมือปฏิบัติตามกติกา

ขั้นที่ 3 ขั้นอภิปราย อภิปรายเพื่อหาความคิดรวบยอด

ขั้นที่ 4 ขั้นนำไปใช้ นำความรู้ที่ได้มาสร้างเป็นผลงาน

2. กิจกรรม 4 MAT หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมดังนี้

ขั้นที่ 1 คือ สร้างประสบการณ์ ครูสร้างประสบการณ์ให้มีจุดประสงค์สอดคล้องกับหัวข้อที่เรียนด้วยการกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 2 คือ วิเคราะห์ประสบการณ์ ผู้เรียนวิเคราะห์ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย

การอภิปรายเป็นหลัก

ขั้นที่ 3 ปรับประสบการณ์เป็นความคิดรวบยอด ขั้นตอนนี้ช่วยให้ผู้เรียนปรับประสบการณ์ที่ได้จากการสังเกตไปสร้างเป็นความคิดรวบยอดของตนเอง

ขั้นที่ 4 พัฒนาเป็นทฤษฎีและความคิดรวบยอด ให้ข้อมูลรายละเอียดเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจจนสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องที่เรียน

ขั้นที่ 5 ทบทวนฝึกปฏิบัติ ให้ผู้เรียนทำตามใบงานหรือคู่มือตามที่ครูกำหนดให้เพื่อทบทวนความรู้ที่ได้เรียนมา

ขั้นที่ 6 วางแผนและสร้างผลงาน บรูณาการและสร้างสรรค์ผลงานตามความถนัดของตนเองออกมาเป็นกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ตนเองเลือก

ขั้นที่ 7 วิเคราะห์ชิ้นงาน ผู้เรียนวิเคราะห์ วิจารณ์ ประเมินผลงานตนเองและผู้อื่น โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับเนื้อหา คุณภาพและความคิดสร้างสรรค์

ขั้นที่ 8 นำเสนอและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้กับผู้อื่น ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการค้นคว้าจากการลงมือกระทำกับคนอื่น ๆ

3. จริยธรรม หมายถึง การแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม

4. ความซื่อสัตย์ หมายถึง ทำที่หรือความรู้สึกเกี่ยวกับการกระทำของบุคคลที่พฤติกรรมปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาพูดแต่ความจริง ไม่ปิดบัง ไม่คดโกง ละอายและเกรงกลัวต่อบาป ยึดคำมั่นสัญญา การไม่หาผลประโยชน์ในทางมิชอบ ทั้งทางกาย วาจา ใน ต่อตนเอง ผู้อื่น ทำที่หรือความรู้สึกเกี่ยวกับการกระทำด้านต่าง ๆ สามารถวัดออกมาเป็นคะแนนโดยแบบสอบวัดคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์

5. เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ หมายถึง คะแนนจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์จากทฤษฎีของโคลเบอร์ก (จิรวรรณ วิรัชกุล , 2524, หน้า 40 อ้างอิงจาก โคลเบอร์ก, 1964) แล้วนำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งจะมีรูปแบบของการพัฒนาการจริยธรรมเป็นขั้นตอนเป็น 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 อายุประมาณ 2 – 7 ขวบ เป็นขั้นที่กระทำอะไรลงไปก็คิดถึงตัวเองเป็นหลัก เชื่อฟังผู้มีอำนาจทางกายสูงกว่า ความรู้สึก กลัวที่จะถูกลงโทษทางกายเป็นตัวกระตุ้นให้ทำหรือไม่ให้ทำอะไร ตนเองมองตนเองว่าเหมือนกับอยู่ใต้อิทธิพลของผู้อื่น การกระทำต่าง ๆ จะถูกตัดสินในแง่ของผลสืบเนื่องทางกายภาพเด็กในขั้นนี้ ในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติคือ เด็กระดับก่อนประถมศึกษา

ขั้นที่ 2 อายุประมาณ 7 – 10 ขวบ เป็นขั้นที่จะทำอะไรลงไป ก็เริ่มคิดถึงคนอื่นขึ้นมาบ้างแต่ก็เกินไปเพื่อหวังที่จะได้รับประโยชน์ตอบแทน จากคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเท่านั้นและจะ

ไม่คิดถึงความต้องการของคนอื่นเลยถ้าหากตนไม่คิดว่าตนจะได้รับประโยชน์จากเขาในปริมาณที่ตนพอใจ การตัดสินใจปัญหาทางจริยธรรม จะกระทำโดยคำนึงถึงวัตถุ หรือกายภาพเป็นหลัก

ขั้นที่ 3 อายุประมาณ 10 – 13 ปี เป็นขั้นที่เริ่มเอาความรู้สึก หรือความคิดเห็นที่แท้จริงของผู้อื่นเข้ามาพิจารณา ก่อนตัดสินใจทำอะไรลงไปก็ต้องคิดแล้วว่าสิ่งนั้น จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หากแต่จะนำความชื่นชมมาให้ แรงจูงใจที่จะให้ประพฤติดีในขั้นนี้ คือ การได้เป็นคนดีมีคนยอมรับ ความรู้สึกทางจิตใจเข้ามามีบทบาทสำคัญ การกำหนดแนวทางความประพฤติจึงเป็นเรื่องของการทำตามคนส่วนมาก พฤติกรรมของคนในขั้นนี้จะนำไปตามข้อตกลงต่าง ๆ ที่เหมาะสมของกลุ่มคนที่เขาอยู่ร่วมด้วยอย่างเหนียวแน่น จะไม่มีการทำอะไรตามใจตนเองโดยไม่คิดถึงผู้อื่น เพราะเขาเข้าใจว่าการทำตามเสียงส่วนใหญ่ เป็นการกระทำของคนดี

ขั้นที่ 4 อายุประมาณ 13 – 16 ปี เป็นขั้นที่หันเข้าหากฎเกณฑ์กฎหมายหรือระเบียบแบบแผนในสังคมเป็นเครื่องนำทางความประพฤติแทนการทำอะไรตามคนหมู่มาก เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ คนจะเริ่มคิดว่าความมีเกียรติยศ และความเป็นคนที่น่าเคารพนับถือ นั้นน่าจะมาจากการรักษากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมความประพฤติของคนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับนี้จึงเป็นเพื่อรักษาสังคมเป็นประการสำคัญ คนในขั้นนี้จะเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนเริ่มของมัธยมศึกษาตอนปลายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

6. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง แบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม